

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК IV

Рівне – 2016

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. IV / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2016. – 99 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 6 квітня 2016 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Естетична унікальність малої прози Юрія Косача.....	5
ГІЛЬ ЛЮДМИЛА «Позичений чоловік» Євгена Гуцала у контексті української химерної прози	10
ЗАРУБА ОКСАНА Феномен матрициду в українській літературі «розстріляного відродження»	14
КИРИЛЬЧУК ЮЛІЯ Досвід війни у контексті етнічного наративу (на прикладі роману А. Кузнєцова «Бабин Яр»).....	18
КРУПКА ЛЮБОМИР Радянське минуле в Сергія Жадана: ностальгія чи розрив.....	25
КУЗЬ ІНЕСА Психіатрична лікарня як простір випробування (на основі роману «На протилежному боці від добра» Василя Рубана)	30
ЛЯСКОВЕЦЬ ЮЛІЯ Література в осяганні травми: голодомор і культурна пам'ять.....	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Руйнація особистості як результат негативного впливу соціуму (на прикладі роману «Причепа» Івана Нечуя-Левицького та «Люборацькі» Анатолія Свидницького).....	40
МИКИТЮК НАТАЛІЯ Митець і влада в тоталітарному суспільстві (за романом-тетралогією Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху»)....	44
НЕЧИПОРУК КАТЕРИНА Екзистенція вибору в інтелектуальному романі «Недуга» (1928) Євгена Плужника	48
ОРЛОВСЬКА ОРИСЯ Містично-детективна ніша у моделях сучасної української прози	52
ПАХНЮК КАТЕРИНА «Предание о Гаркуше» в системі читацьких інтересів XVIII – початку XIX століття.....	59

РЯБУШИЦЬ НАТАЛІЯ Часопросторовий вимір прози Миколи Гоголя.....	66
САЙКО ОЛЕНА Художній конфлікт особистості і суспільства у романі Сергія Жадана «Депеш мод».....	71
САХНЕВИЧ ТЕТЯНА Жіноча історія гріхопадіння (за повістю Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку»).....	76
СОБЧУК ЛЕСЯ Микола Хвильовий як літературний персонаж роману Уласа Самчука «Темнота».....	82
ЧУБИК ВІТА Моделювання жіночих персонажів у прозі Марії Матіос (на прикладі повістей «Солодка Даруся» та «Москалиця»).....	91
ЯРОШ ТЕТЯНА Звукові імпресії у «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської	95

Віта Чубик

Науковий керівник – канд. філол. наук Кирильчук О. М.

**МОДЕЛЮВАННЯ ЖІНОЧИХ ПЕРСОНАЖІВ
У ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС
(НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТЕЙ «СОЛОДКА ДАРУСЯ»
ТА «МОСКАЛИЦЯ»)**

У статті розглядаються моделі конструювання образів жіночих персонажів у прозі Марії Матіос. Авторка зосереджує увагу на осмисленні ремінного досвіду у контексті історичних подій ХХ століття.

Ключові слова: роман, історія, патріархальний світ, жінка, тілесність.

In the article the author investigates the model of constructing images of female characters in prose of Mary Matios. The author focuses on understanding the belt experiences in the context of historical events of the twentieth century.

Key words: novel, history, patriarchal world, woman, physicality

У сучасній українській літературі спостерігається тенденція до осмислення трагічних сторінок історії рідної країни. В історії вітчизняної культури саме письменству відводилася роль своєрідної терапії у подоланні національних травм. Події ХХ століття особливо загострили травматичний досвід українського етнічного буття. У цьому контексті визначальне місце посідає саме фемінна стратегія, що, за словами Оксани Забужко, перебуває у ситуації «між небуттям та буттям-яке-вбиває» [1, 113]. Тексти Марії Матіос пропонують перспективу осмислення трагічного минулого крізь призму жіночих персонажів, що в умовах тоталітарного та колоніального простору підпадають під тотальну маргіналізацію.

Мета статті полягає у спробі дослідження стратегій моделювання фемінних персонажів у творах Марії Матіос.

Ігор Набитович, розглядаючи творчість Марії Матіос, поділяє її тексти на дві великі групи. На думку дослідника, романи та повісті першої («Солодка Даруся», «Москалиця», «Нація», «Майже ніколи не навпаки») можна назвати «українським етосом». Адже у цих текстах «українська душа виражена у всій повноті, в якій коріння історії доринає туди, де сягає жива людська пам'ять кількох поколінь, що живуть разом на своїй землі» [6, 5-6]. Для другої групи творів («Мама Маріца», «Щоденник страченої», «Смак пристрасті», «Бульварний роман» та ін.) притаманне зображення особливостей жіночої психології та пристрастності фемінної душі.

Роксана Харчук зараховує творчість Марії Матіос до зразків традиційного у дусі неонародництва письма, а її читацька популярність спровокована «відстоюванням /.../ традиційних українських цінностей, що їх більшість сучасних українських прозаїків вважає або анахронізмом, або неможливим» [7, 69]. Відтак і фемінна стратегія у творах письменниці розглядається «з точки зору статі, а не її ролі у родині, материнства» [7, 71].

Загалом дослідниця доволі критично оцінює творчість Марії Матіос, оскільки вважає її художні експерименти зразком саме масового письменства, що намагається імітувати елітарну літературу.

У багатьох текстах Марія Матіос моделює ситуацію патріархального світу з його одновекторною системою цінностей, у котрій опиняються протагоністки. Н. Косинська, аналізуючи таку перспективу текстів авторки, наголошує, що нещасливість долі жінки у прозі М. Матіос не залежить від середовища, у якому вона існує. Отже, у творчості письменниці «конфлікт між гендерною роллю та жіночою ідентичністю /.../ залишається невирішеним, поглиблюючи тим самим їхній драматизм» [3, 34].

У сучасній літературній критиці усталилась думка про психологізм прози Марії Матіос. Дослідниця К. Ісаєнко наголошує на особливому репрезентуванні у творах письменниці внутрішнього стану героїнь, що протистоять як власному патріархальному соціуму, так і тоталітарному режиму. А це дозволяє увиразнити особистісний рівень героїнь, бо проза авторки «у буквальному сенсі “проговорює” психологічний досвід жінки, набутий нею або у час великих суспільних перемін, або у моменти особистісних криз чи то зламів» [2, 6].

Повісті «Солодка Даруся» та «Москалиця» Марії Матіос розкривають знакові для творчості письменниці мотиви: зображення патріархального суспільства та вплив на нього тоталітарної системи. Однак саме жіночі персонажі, котрі опиняються в ситуації заручників як традиційних цінностей, так й ідеологічних платформ, увиразнюють проблему існування людини у ситуації аксіологічного пограниччя.

Ігор Набитович, характеризуючи твори циклу так званої «гуцульської саги», наголошує, що «у них відчутними є стійкі консервативні (в позитивному сенсі цього терміна) первні, характерні для кожного із суспільств, яке /.../ не забуває своїх національних першокоренів /.../» [6, 6]. Відтак і в «Солодкій Дарусі», і в «Москалиці» важливого значення набуває зображення етичних та суспільних норм традиційних громад. Подібні стратегії дозволяють не лише окреслити звичаєву культуру українського патріархального суспільства першої половини ХХ століття, але й наголосити на певній маргіналізації жінки у такому соціумі. Проте таке упослідження ремінних героїнь особливо відбивається на долі покалічених жінкам особистостей, що відповідно до селянського світогляду опиняються у ролі неповноцінних членів громади.

Марія Матіос намагається увиразнити маргіналізованих персонажів на рівні назв своїх текстів. У випадку «Солодкої Дарусі» саме прізвисько протагоністки постає як форма підкреслення її ненормальності та інакшості: «Вони в селі собі думають, що Даруся не розуміє, що, аби не казати *дурна*, вони їй кажуть *солодка*» [5, 99]. Водночас це ім'я ілюструє й особисту драму героїні, точку виходу її за межі патріархальної «нормальності».

Однак якщо у випадку Дарусі спостерігається певне бажання серед односельців знайти евфемізм до позначення її стану потьмарення свідомості («думають, що Даруся не розуміє»), то у випадку Северини відсутня будь-

яка спроба толерантного ідентифікування з боку патріархального суспільства: «але безкості сільські язики таки задовго до церковної книги припечатали новонародженій дитині ім'я — *москалиця*» [4, 194]. Проте стан внутрішнього вигнання цих фемінних персонажів лише підкреслює ситуацію таврування інакшості, особливо жіночої, у ціннісній матриці традиційного суспільства.

Марія Матіос намагається водночас і розкрити внутрішню неординарність своїх героїнь, що можна досягти виключно у їх особистісному просторі. Зрештою неприйняття у патріархальний соціум провокує формування виразної інакшості цих жінок, що супроводжується станом їх тотальної самотності.

Протагоністки «Солодкої Дарусі» та «Москалиці» опиняються поза середовищем патріархальних цінностей, оскільки вони позбавлені перспективи шлюбу, а відтак і самореалізація через материнство являється недосяжним ідеалом. Однак такі почування притаманні героїням, вони становлять невід'ємну частину їх внутрішнього простору.

Прикметно, що у контексті проблеми пробудження інстинкту материнства у Дарусі та Северини важливого значення набуває власне досвід їх матерів. Як і в «Солодкій Дарусі», так і в «Москалиці» народження дитини привносить у життя жінок травму, котра призводить до внутрішніх деформацій їх жіночої ідентичності. Так, у «Солодкій Дарусі» викрадення та садистське знущання над Мотронкою є психологічним зламом жінки: «/.../ намагався її чи то вкусити, чи поцілувати, а вона кричала від болю не своїм голосом, бо він тиснув груди, немов корові дійки, – аж поки вона не звалилася непритомна на підлогу» [5, 185].

Цей травматичний досвід призводить до розриву зв'язку між матір'ю та донькою. Особливо увиразнюється ця криза у фіналі тексту, коли саме Мотронка жорстко і безапеляційно реагує на мимовільну «зраду» дитини: « – Краще би була струїла в утробі таку нечисть чи родила німою...» [5, 183]. Цей епізод символізує остаточне зречення матір'ю своєї доньки. Зрештою це зречення набуває фатальних рис для матері, котра накладає на себе руки і втрачає можливість спокутувати свій гріх та подолати власну розщепленість між станом покаліченої жіночості та материнства. Водночас це набуває руйнівних ознак і для Дарусі, оскільки саме агресивна позиція матері вводить її у ситуацію усвідомлення «гріха» через зраду та провокує потьмарення її свідомості.

Трагедію материнства увиразнює у тексті саме постать батька, котрий перетворюється на найважливішу людину Дарусиною дитинства та продовжує посідати таке місце вже після смерті у житті дорослої доньки. Михайло, на відміну від дружини, до кінця лишається для Дарусі саме батьком, навіть у ситуації «спокуси солодощами», чого власне позбавлена матір. Відтак травматичний досвід материнства Мотронки позбавляє і Дарусю можливості бути матір'ю. Втім такі почуття пробуджуються на рівні підсвідомих бажань жінки, хоча і лишаяються лише її химерною фантазією.

У житті Катарінки народження дитини пов'язано із психологічною травмою. З одного боку, частину такого досвіду становить психологічна ситуація осуду в патріархальному суспільстві за дошлюбний зв'язок. Однак морально-етичне таврування доповнюється і безпосередньою наругою над її жіночої тілесністю з боку солдат-чужинців: «/.../ нагадуючи про минулорічний постій у Катарінчиній хаті трьох чорноволосих вояків-русаків, після відступу яких двері з ганку в сіни добу хилиталися, відчинені навстіж, а сирітська дівчина не показувалася на подвір'ї від четверга до суботи» [4, 194]. Відчуженість та самотність Катарінки успадковує її дочка, що стає жертвою як нетолерантності патріархального суспільства, так і згубного мілітарного досвіду початку ХХ століття.

Однак і Даруся, і Северина постають, перш за все, жертвами складних історичних трансформацій минулого століття. У таких умовах людина стає заручником тоталітарних систем, котрі намагаються підкорити її своїм ідеологічним цілям. Будь-яка особа, а жінка зокрема, стають об'єктом постійного тиску та поневолення. Дідушенко як символ радянського тоталітаризму руйнує долю і Мотронки, і її доньки Дарусі. Авторка свідомо обирає таку модель подвійної драми жіночих персонажів, підкреслюючи масштаби трагедії фемінної сфери.

Отже, стратегія конструювання фемінних персонажів у текстах так званої «гуцульської саги» відображає, у першу чергу, зажуреність та залежність долі пересічної української жінки від історичних перипетій ХХ століття. Авторка виразно окреслює руйнівний вплив мілітарних та тоталітарних практик минулого віку на життя протагоністів. Однак важливе значення відводиться у такій моделі традиціям патріархального світу, що маргіналізує та профанує фемінну ідентичність.

Джерела:

1. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу / О. Забужко. К. : Факт, 1998. – 116 с.
2. Ісаєнко К. Особливості презентації жіночого образу у прозі Марії Матіос / К. Ісаєнко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки. – Ніжин, 2011. – Кн. 2. – С. 6-8.
3. Косинська Н. Драматизм жіночих образів у прозі Марії Матіос: конфлікт гендерної ролі та ідентичності / Н. В. Косинська // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Літературознавство. – Миколаїв, 2012. – Т. 200, Вип. 188. – С. 31-35.
4. Матіос М. Москалиця / М. Матіос // Матіос М. Вибране. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – С. 191-232.
5. Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос // Матіос М. Вибране. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – С. 97-190.
6. Набитович І. Знахарка троякої ружі (Мистецький світ Марії Матіос) / І. Набитович // Матіос М. Вибране. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – С. 3-16.
7. Харчук Р. Сучасна українська проза : Постмодерний період : Навч. посіб / Р. Харчук. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 248 с.